

DASTLABKI TERGOVGA YOKI SURISHTIRUVGA VOYAGA YETMAGAN SHAXSLARNI JALB ETISHNING O`ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

D.Bobobekov.

Sirdaryo viloyat Yuridik texnikum o'qituvchisi,
3-darajali adliya maslahatchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10417356>

Annotatsiya. Ushbu maqolada dastlabki tergovga yoki bo'lmasa surishtiruvga voyaga yetmagan shaxslarni jalb etish tartibi, shartlari va o'ziga xos xususiyatlari haqida batafsil ma'lumot keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: voyaga yetmaganlar, o'zini tuta bilish, tergov harakatlari, sud muhokamasi, sud tergov, isbot qilinishi lozim bo'lgan holatlar, qonuniy vakil, advokat, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, ehtiyot choralari, javobgarlikdan yoki jazodan ozod qilish, majburlor choralari

SPECIFIC CHARACTERISTICS OF INVOLVING MINORS IN THE INITIAL INVESTIGATION OR INVESTIGATION.

Abstract. This article provides detailed information about the procedure, conditions and specific features of involving minors in the preliminary investigation or inquiry.

Key words: minor, self-control, investigative actions, trial, trial, circumstances to be proven, legal representative, defender, suspect, accused, preventive measures, release from punishment or punishment, coercive measures.

ОСОБЕННОСТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ К ДОЗНАНИЮ ИЛИ ДОЗНАНИЮ.

Аннотация. В данной статье приводится подробная информация о порядке, условиях и особенностях привлечения несовершеннолетних к предварительному следствию или, если таковое имеется, к дознанию.

Ключевые слова: несовершеннолетний, самоконтроль, следственные действия, судебное разбирательство, судебное расследование, обстоятельства, подлежащие доказательству, законный представитель, адвокат, подозреваемый, обвиняемый, меры предосторожности, освобождение от ответственности или наказания, меры принуждения

KIRISH.

Dastlabki tergov bu- sudgacha tergov yo'li bilan dalil to'plash. Dastlabki tergov davomida jinoyat va jinoyatchini aniqlash, ishni to'g'ri hal etish uchun ahamiyatli bo'lgan hamma holatlar bo'yicha dalillar yig'iladi va tekshiriladi, muayyan shaxsni jinoyatni sodir qilganlikda ayblov masalasi hal etiladi.

Dastlabki tergov - bu jinoyat ishini qo'zg'atish bosqichidan keyingi jinoiy jarayonning bosqichidir. Dastlabki tergov organlari sodir etilgan jinoyatning holatlarini aniqlashga majbur:

- ayblanuvchining shaxsi;
- uning aybdorlik darajasi;
- jinoyatning motivi;
- yetkazilgan zarar miqdori;
- jinoyat sodir etilishiga yordam beradigan sabablar va shartlar va boshqalar.

Dastlabki tergovni prokuratura, ichki ishlar organlari va davlat xavfsizlik xizmati tergovchilari olib boradi. Dastlabki tergovni prokurorlar ham olib borishlari mumkin.

Voyaga yetmaganlar — amaldagi O‘zR qonunchiligiga ko‘ra, 18 yoshga yetmagan fuqarolardir. Voyaga yetmaganlarni tarbiyalash vazifasi — davlat burchi, fuqarolarning esa konstitutsiyaviy majburiyati hisoblanadi. O‘zR Konstitutsiyasida fuqarolar kabi voyaga yetmaganlarning bilim olish, mehnat qilish, dam olish, mulkdor bo‘lish kabi huquqlari ta‘minlangan (36,40,41-moddalar).

O‘zbekiston Respublikasi FKda 14 yoshdan 18 yoshgacha bo‘lgan voyaga yetmaganlarning muomala layoqati belgilangan, ular ota-onalari, farzandlikka oluvchilari va homiylari roziligisiz mustaqil ravishda:

- 1) o‘z ish haqi, stipendiyasi va b. daromadlarini tasarruf etish;
- 2) fan, adabiyot yoki san‘at asarining, ixtironing yoxud o‘z intellektual faoliyatining qonun bilan qo‘riqlanadigan boshqa natijasining muallifi huquqini amalga oshirish;
- 3) qonunga muvofiq kredit muassasalariga omonatlar qo‘yish va ularni tasarruf etish;
- 4) mayda maishiy bitimlarni hamda boshqa bitimlarni tuzishga haqli ekanligi ko‘rsatilgan, boshqa bitimlarni ular o‘z ota-onalari, farzandlikka oluvchilari yoki homiylarining yozma roziligi bilan tuzadilar.

Ular roziligiga binoan tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanayotgan yoki mehnat shartnomasi bo‘yicha ishlayotgan 16 yoshga to‘lgan voyaga yetmagan muomalaga to‘la layoqatli deb e‘lon qilinishi mumkin (27-,28-,29-moddalar) voyaga yetmagan mehnatga oid munosabatlarda katta yoshdagi xodimlarga tenglashtiriladi, lekin mehnat muhofazasi, ish vaqti, ta‘tillar berish va b. mehnat shartlari bo‘yicha qo‘shimcha imtiyozlardan foydalanadi.

O‘zR Mehnat kodeksida 18 yoshga to‘lmagan shaxslarni ishga qabul qilishdagi kafolatlar, ularning mehnatga oid huquqlari va h.k. belgilab berilgan (239—247-moddalar). Voyaga yetmaganing jinoiy ishlarini yuritishda maxsus qonun me‘yorlari orqali qo‘shimcha huquqlar kafolatlangan. O‘zR Vazirlar Mahkamasi, viloyat, shahar va tuman hokimliklari huzurida voyaga yetmaganlar ishi bilan shug‘ullanuvchi komissiyalar tuzilgan.

Bola huquqlari inson huquqlari tizimida alohida o‘rin tutishi, bir necha omillar bilan tavsiflanadi, bir tomondan, bolalar kattalar ega bo‘lgan va foydalanadigan huquqlarning hammasidan ham foydalana olmaydilar, ikkinchi tomondan aynan ularning hali voyaga yetmaganliklari sababli, davlat va jamiyat tomonidan alohida g‘amxo‘rona munosabat ko‘rsatilishi va ayrim imtiyozlar berilishi talab etiladi. Shu bilan birga, katta yoshdagilar va voyaga yetmaganlar tomonidan sodir qilingan jinoyat ishlarini ko‘rishning bir biridan nafaqat yosh jihatidan balki, sifat jihatidan ham farq qiladigan xususiyatlari mavjud.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 547-moddasida voyaga yetmaganlarning jinoyatlari haqidagi ishlarni yuritish tartibi ko‘rsatib o‘tilgan bo‘lib, ushbu moddaga muvofiq, jinoyat qilgunga qadar o‘n sakkiz yoshga to‘lmagan shaxslarning jinoyatlari haqidagi ishlarni yuritish tartibi umumiy qoidalar, shuningdek JPKning 548 —564-moddalari asosida belgilanadi. Voyaga yetmagan shaxsga ayblov e‘lon qilish vaqtida himoyachi bilan bir qatorda voyaga yetmagan shaxsning qonuniy vakili ham ishtirok etadi. Voyaga yetmagan gumon qilinuvchini va ayblanuvchini so‘roq qilish himoyachi, qonuniy vakil ishtirokida amalga oshiriladi.

Himoyachi va qonuniy vakil gumon qilinuvchiga va ayblanuvchiga savollar berishga haqli. So'roq yakunlangach, himoyachi va qonuniy vakil bayonnoma bilan tanishishga va u haqda o'z mulohazalarini bildirishga haqli. Voyaga yetmagan gumon qilinuvchini, ayblanuvchini so'roq qilishning umumiy davomiyligi kun davomida dam olish va ovqatlanish uchun bir soatlik tanaffusni hisobga olmaganda olti soatdan oshmasligi kerak.

Voyaga yetmagan gumon qilinuvchini yoki ayblanuvchini so'roq qilishda surishtiruvchining, tergovchining yoki prokurorning ixtiyoriga ko'ra yoxud voyaga yetmagan gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi himoyachisining, qonuniy vakilining iltimosiga binoan pedagog va (yoki) psixolog ishtirok etishi mumkin.

Pedagogning va (yoki) psixologning ishtirokini ta'minlash jinoyat ishini yuritayotgan surishtiruvchining, tergovchining, prokurorning yoki sudning zimmasiga yuklatiladi. Pedagog va (yoki) psixolog surishtiruvchining, tergovchining ruxsat bilan gumon qilinuvchiga yoki ayblanuvchiga savollar berishga, so'roq tugaganidan so'ng esa, so'roq bayonnomasi bilan tanishib, bayonnomadagi yozuvlarning to'g'riligi va to'liqligi haqida o'z fikrlarini yozma shaklda bayon etishga haqlidir.

Bu huquqlar surishtiruvchi, tergovchi tomonidan pedagogga va (yoki) psixologga voyaga yetmagan shaxsni so'roq qilishdan oldin tushuntiriladi va bu haqda so'roq bayonnomasida qayd qilinadi.

Jinoyat protsessual kodeksining 236-moddasida nazarda tutilgan asoslar bo'lgan taqdirda voyaga yetmagan ayblanuvchiga ushbu Kodeksning 237-moddasida nazarda tutilgan ehtiyot choralaridan birini qo'llash mumkin. Voyaga yetmagan shaxs ota-onasining, homiylar, vasiylarning qaroviga yoki, basharti u bolalar muassasasida tarbiyalanayotgan bo'lsa, shu muassasa rahbarlarining qaroviga ham berilishi mumkin. Voyaga yetmagan ayblanuvchiga nisbatan ehtiyot choralari qo'llanilgani to'g'risida uning qonuniy vakiliga, agar bunday vakil bo'lmasa, boshqa qarindoshlariga xabar qilinadi.

Voyaga yetmagan shaxsni ota-onasi, vasiylar, homiylar yoki bolalar muassasasi rahbarlarining qaroviga topshirish mazkur shaxslardan birontasi voyaga yetmaganning surishtiruvchi, tergovchi, prokuror huzuriga va sudga o'z vaqtida kelishini, shuningdek ayblanuvchining ushbu Kodeks 46-moddasida nazarda tutilgan boshqa majburiyatlarni bajarishini ta'minlash mas'uliyatini yozma ravishda o'z zimmasiga olishidan iboratdir. Voyaga yetmaganni ota-onasining, vasiylarning, homiylarning yoki boshqa shaxslarning qaroviga topshirish ularning, shuningdek voyaga yetmagan shaxsning o'zining roziligi bilangina amalga oshiriladi.

Voyaga yetmagan shaxsga ayblov e'lon qilish vaqtida himoyachi bilan bir qatorda voyaga yetmagan shaxsning qonuniy vakili ham ishtirok etadi.

O'n olti yoshga to'lmagan yoki shu yoshga to'lgan, lekin ruhiy kasallikka chalingan yoki aqli zaif bo'lgan voyaga etmagan gumon qilinuvchi, ayblanuvchini so'roq qilishda o'qituvchi yoki psixolog ishtirok etishi shart. Tergovchi, surishtiruvchi voyaga etmagan gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchini so'roq qilishda himoyachining iltimosiga binoan yoki o'z tashabbusi bilan o'qituvchi yoki psixologning ishtirokini taminlaydi.

O'qituvchi yoki psixolog tergovchi, surishtiruvchining ruxsati bilan voyaga yetmagan gumon qilinuvchiga, ayblanuvchiga savollar berishga, so'roq yakunida esa so'roq bayonnomasi bilan tanishib chiqishga haqli.

Tergovchi, surishtiruvchi tomonidan voyaga yetmagan gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchini so'roq qilishdan oldin o'qituvchi yoki psixologga tushuntiriladi, bu haqda bayonnomada qayd etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 559-moddasiga muvofiq, voyaga yetmagan ayblanuvchiga surishtiruv, dastlabki tergov tamomlanganligi e'lon qilinib, unga ish materiallari ko'rsatilayotganda uning qonuniy vakili ishtirok etadi. Surishtiruvchi, tergovchi qonuniy vakilga ayblanuvchini ish materiallari bilan tanishtirish vaqti va joyi to'g'risida xabar berishi kerak.

Surishtiruvchi, tergovchi voyaga yetmagan ayblanuvchiga uning shaxsi shakllanishiga salbiy ta'sir qilishi mumkin bo'lgan ish materiallarini tanishish uchun ko'rsatmaslik to'g'risida qaror chiqarishga haqlidir.

XULOSA.

Voyaga yetmaganlarning jinoyatini tergov qilish jamiyatimizning o'ta og'riqli nuqtasidir. Voyaga yetmaganlarning jinoyatlariga doir ishlarni tergov qilishda unga yon atrofidagi shaxslarning ta'siri e'tiborga olinishi lozim.

Zero, o'smir o'zlashtirgan rol nafaqat u jinoyatga qo'l urushiga turtki berishi, balki uning tergovda o'zini tutish, keyinchalik, u ozodlikdan mahrum etilgan taqdirda, tarbiya koloniyasidagi xulq atvorini belgilashi mumkin. Shunday ekan voyga yetmagan shaxslar jinoyat sodir etganlarida ularga imkon qadar yengillik berish va ularni bu yo'ldan qaytarishga harakat qilishimiz lozim. Zero kelajagimiz yoshlar qo'lidadir.

Shu bois, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olish uchun eng avvalo, bu borada belgilangan tadbirlar huquqni muhofaza qilish organlari, jamoat tashkilotlari va boshqa davlat organlari bilan birgalikda olib borilishi kerak.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. <http://www.lex.uz>.
2. Rustamboyev M.H., Nikiforova YE.N. Sud va huquqni muhofaza qilish organlari: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. -T.: TDYI nashriyoti, 2006. -564 bet
3. Huquqni muhofaza qilish organlari: Darslik / Mualliflar jamoasi – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. 199–B.
4. Rustamboev M.H., Tuxtasheva U. A. Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. (birinchi jildi.). T.: "ILM ZIYO", 2011.—341 bet.
5. Rustamboev M.H., Tuxtasheva U. A. Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. (Ikkinchi jildi.). T.: "ILM ZIYO", 2011.—304 bet.
6. Гуценко К.Ф. Правоохранительные органы. Учебник. - М.: Кнорус, 2015. –С.12-25.
7. 7.Mirenskiy B. A., Rahmonqulov A. X., Chinibaev H. J. O'zbekiston Respublikasining huquqni muhofaza qilish organlari: Darslik / Mas'ul muharrir professor M. M. Fayziev. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2005 yil –B.5-15.
8. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat protsessual kodeksi. Toshkent. Adolat. 1994 yil,

9. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "Voyaga yetmaganlarning jinoyatlari haqidagi ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi Qarori. 2000 yil 15 sentabr, 21 son
10. Alohida toifadagi jinoyat ishlarini yuritish va ularni takomillashtirish muammolari. Toshkent. "Yangi asr avlodi". 2012 yil